

financera i social de l'estat del benestar. Conscients de la dificultat que comporta l'anàlisi de l'impacte econòmic de la immigració sobre el país d'acollida, els autors es limiten a examinar la sostenibilitat financera dels sistemes de protecció social, qüestió que ha assolit una gran rellevància política. La revisió de l'evidència empírica existent els permet afirmar que les poblacions d'origen immigrant no constitueixen una càrrega per als estats del benestar en les societats receptors. Addicionalment, sostenen que les característiques sociodemogràfiques dels migrants en la fase d'arribada tenen efectes positius sobre el finançament dels sistemes de protecció que es van moderant a mesura que avança el procés d'assentament. Pel que respecta a la sostenibilitat social, els autors troben que la percepció social de la població espanyola sobre la immigració podria suposar una erosió de la legitimitat social de l'estat del benestar, atesa la disminució de les actituds favorables a la redistribució i la solidaritat social i l'opinió majoritària entorn de l'abús i la sobreutilització de les prestacions i dels serveis per part dels immigrants.

Finalment, la publicació recull, en un últim capítol, les conclusions de l'estudi articulades entorn dels reptes que la

immigració planteja als sistemes de protecció social, en particular, i a la societat espanyola, en general. D'acord amb els autors, haurem de fer front a una sèrie de desafiaments futurs, el principal dels quals serà la transformació dels nous residents d'origen immigrant en ciutadans de ple dret, la qual cosa comporta l'adaptació de les polítiques públiques a la diversitat sociocultural al voltant de dos eixos: la igualtat i l'equitat.

Amb un rigor analític i una claredat expositiva indubtable, el llibre aquí ressenyat constitueix una contribució necessària per comprendre la relació entre el fenomen migratori i l'estat del benestar. Esdevé, doncs, una lectura indispensable per a totes aquelles persones que, per interès acadèmic o simple curiositat intel·lectual, vulguin aprofundir en el coneixement de les implicacions que ha tingut l'arribada de població immigrada per al règim de benestar espanyol, així com entendre'n el paper en el canvi i en el desenvolupament futurs.

Enrique Ortega Rivera
Centre d'Estudis Demogràfics
enrique.ortega@uab.cat

PEET, R.; ROBBINS, P. i WATTS, M.J. (eds.) (2011)
Global Political Ecology
Londres i Nova York: Routledge, XIV + 444 p.
ISBN 978-0-415-54815-1

Que la temàtica ambiental va guanyant cada cop més pes en el món de la geografia crítica queda de nou demostrat amb aquest volum col·lectiu editat per tres autors de generacions diferents, els quals enfoquen la qüestió des de tres punts de vista distints: la geografia radical a cavall entre les dècades de 1960 i 1970 (Richard Peet), l'economia política de les dècades de 1970 i 1980 (Michael Watts)

i, finalment, l'ecologia política a partir de la dècada de 1990 (Paul Robbins). *Global Political Ecology* palesa la gran progressió teòrica, metodològica i temàtica de l'ecologia política, que, en certa manera, va en paral·lel a la voracitat del capitalisme per capturar tota mena de possibles fonts d'acumulació presents a la «natura». Un objectiu central del llibre és, precisament, demostrar críticament com el que

sovint s'assumeix com a «natural» (escasos, «tragèdia dels béns comunals», responsabilitat de tothom pel que respecta al deteriorament del planeta, etc.) no són més que conceptes socialment construïts per tal de justificar el paper clau que té el capitalisme en la crisi ambiental global dels nostres dies. D'aquí que els discursos, sobretot els científics, siguin tan importants o més que la realitat i que, per tant, calgui analitzar-los a fons, utilitzant i aplicant a diferents qüestions ambientals conceptes clau derivats de Foucault (amb una presència constant a bona part dels capítols) com ara *governamentalitat*, *biopoder* o *biopolítica*.

El llibre queda estructurat en set parts i dinou capítols (alguns de ja publicats, almenys parcialment) que aborden pràcticament tot l'espectre d'interessos de l'ecologia política, amb temes ja coneguts i de certa trajectòria dins aquest camp (aigua, energia, aliments, pesca, etc.) i uns altres de més nous, com ara les certificacions ambientals, la «molecularització» de la vida o els híbrids animals. Igualment, entre els autors, hi trobem especialistes prou coneguts a la literatura i també especialistes de trajectòries més recents, no només geògrafs, sinó també antropòlegs, sociòlegs i altres teòrics socials.

La llarga introducció dels editors és tota una declaració d'intencions. Amb el canvi climàtic com a exemple, es fan explícits els arguments centrals del volum (p. 10-11): el caràcter planetari de la crisi ecològica indica com, una vegada més, el capitalisme és incapaç de reproduir les seves condicions de producció. Altrament, la centralitat dels coneixements experts en la definició i les solucions dels reptes ambientals globals sovint es transmuta en la paradoxa desconcertant que «cal més capitalisme per superar els problemes creats pel capitalisme», o la creació d'una mena de «nou ordre ambiental global» o «mediambientalitat» (per seguir la terminologia foucaultiana). En aquest sentit, un dels objectius principals del

llibre és mostrar quin tipus de subjectivitats i pràctiques s'estan produint en la intersecció entre capitalisme neoliberal i desenvolupament sostenible o el que alguns autors anomenen «neoliberalisme ambiental» i quines resistències s'hi aixequen en contra.

El primer bloc del llibre s'organitza entorn de la intersecció entre salut, alimentació i cos humà. Moltes de les contribucions d'aquests apartats i d'altres estan orientades a desmuntar críticament alguns estereotips de la nostra relació amb la natura que amenacen de convertir-se en axiomes de sentit comú. El primer d'aquests estereotips és ben extravagant i també, en gran mesura, pervers: l'atribució de part de la responsabilitat de l'escalfament global a les persones grasses. Julie Guthman s'embarca en una solvent discussió històrica de la producció d'aliments als Estats Units d'Amèrica per demostrar que la responsable d'aquests excessos ha estat la voluntat d'anar capturant i expandint mercat per part de les multinacionals de l'alimentació, que cada cop són més grans. Així, les persones obeses queden com a culpables d'un fet (l'abundància de menjar poc sa) que han contribuït poc a crear. En una mateixa línia se situen les contribucions d'Emel i Neo sobre la ramaderia i de Mansfield sobre la pesca. Pel que fa a la ramaderia, s'assenyala com la progressiva industrialització ha acabat per provocar veritables desgavells socials (amb fortes penalitzacions per als petits productors), ambientals (impactes sobre aigües, sòls, biodiversitat, etc.) i ètics (condicions deplorables en el benestar d'animals que, com els porcs, són força més intel·ligents i sensibles del que s'ha pensat mai). Mansfield situa en el seu punt de mira l'anomenada «tragèdia dels béns comunals», un dels arguments favorits de malthusians i neoliberals per explicar diversos casos de sobreexplotació dels recursos del planeta, amb la pesca com un exemple ben clar. De nou i amb dades

a la mà, aquesta autora argumenta que el gran problema de la sobreexplotació i de la ruïna de gran part de la pesca artesanal mundial rau en la industrialització de l'activitat i la seva concentració creixent en algunes grans empreses a nivell de producció i en les capes riques dels països del Nord a nivell de consum. Aquest bloc acaba amb el que potser és el capítol més colpidor de tot el llibre, atès que vincula, amb exemples ben reals, ecologia política i salut global, tot exposant un cas del Brasil. Joao Biehl argumenta que cal aturar la consideració dels que pateixen la sida (i, per extensió, els que pateixen les conseqüències de les calamitats naturals) com a víctimes indefenses absolutament superades per la natura o per la història i sense cap capacitat de reacció, per fer, així, aparèixer com a inevitable un ajut internacional que no sempre és transparent o eficaç.

El segon bloc s'ocupa de temes situats als marges del capital. Per Sarah Moore, els fluxos de residus poden ser internacionals, però els impactes són clarament locals. En aquest sentit, l'ecologia política dels residus no és tan diferent de la de qualsevol altra mercaderia, però pateix un problema fonamental: la creixent dificultat de trobar-hi una solució «espacial». El capítol de Gherther sobre Nova Delhi és encara més il·lustratiu, atès que mostra com un discurs suposadament «ambiental» s'ha convertit en l'ariet dels processos de desnonament de la gent que viu als barris marginals de la capital índia. Seguint Jacques Rancière, aquest autor argumenta com decisions suposadament basades en criteris estètics són, en realitat, decisions profundament polítiques, com ara expulsar poblacions amb nivells de vida clarament insuficients per poder viure en els nous projectes urbans i a les quals, maliciosament, se'ls atribueix les culpes de la degradació ambiental.

El tercer bloc ens dirigeix cap a qüestions de governança global, especialment pel que respecta a temes vinculats

amb el canvi climàtic i els riscos naturals. Les certificacions ambientals, que garanteixen una certa qualitat ecològica o verda a molts productes o processos, són analitzades per Sally Eden, la qual, amb els exemples de la fusta, el comerç just o els productes orgànics, ens mostra els aspectes més foscos d'aquests productes, com ara els preus, que només els posen a l'abast dels més rics, o la captura d'aquests mercats per part de grans empreses. Leigh Johnson comença el seu text sobre el canvi climàtic i la indústria del risc amb una crítica a Ulrich Beck i la seva asseveració que hi ha certs riscos com ara el canvi climàtic que no són assegurables (p. 185). En canvi, per l'autor, les companyies d'assegurances intenten que els impactes del canvi climàtic siguin assegurables i, per tant, hi puguin fer el negoci corresponent. En aquest sentit, se'ns recorda que cada nou risc també representa una oportunitat de negoci i com les inseguretats i les pors a la destrucció de béns i serveis fan necessària l'adquisició de productes asseguradors. Bumpus i Liverman tracten el tema de les compensacions en carboni (*carbon offsets*) i la política que els envolta com un possible exemple de colonialisme. D'una banda, el canvi climàtic i els impactes que provoca constitueixen una amenaça per al funcionament del capitalisme, però, d'una altra, els mercats de carboni i de drets de compensació per emissions constitueixen oportunitats noves de negoci.

Al quart bloc, s'hi apunten les sempre interessants i cada cop més evidents relacions entre ecologia, militarisme i seguretat. En primer lloc, Jake Kosek ens parla del destí recent d'una de les espècies potser més desconegudes però també més transcendents per als humans: les abelles comunes. A la tragèdia (amb moltes implicacions per a l'agricultura) que suposa el fet que hi hagi unes poblacions devastades per diversos motius, se suma una incansable interferència de les persones a cercar espècies cada cop més

«humanitzades». El capítol ofereix una història certament fascinant de les relacions, reals i metafòriques, entre humans i insectes i de les aplicacions militars que ja se'n van fer a la Segona Guerra Mundial. Convenientment modificades, les abelles es converteixen en una mena de ciborgs i els eixams esdevenen un model per a la guerra moderna, en tant que sistemes adaptatius molt complexos, sense planejament centralitzat ni regles deterministes i que evolucionen en funció de la situació de cada moment. Els punts en comú amb l'economia neoliberal són tan obvis que no són gens estranys els èxits acadèmic i mediàtic dels que ens proposen aprendre dels insectes per combatre el canvi climàtic. Un altre mite com el de les «selves tropicals verges» amaga, en realitat, una història d'insurgència i conflicte, tal com posen de manifest Nancy Peluso i Peter Vandergeest en el seu capítol sobre el sud-est asiàtic i que recorda els escrits d'Yves Lacoste sobre la guerra de Vietnam. Igualment, Joseph Masco ens crida l'atenció sobre l'esgarriosa paradoxa que les noves i celebrades «reserves naturals» creades en llocs d'activitat nuclear antiga puguin estar, de fet, acollint plantes i animals superficialment saludables però amb concentracions molt elevades de substàncies radioactives.

L'energia i l'aigua tampoc no podien faltar en un compendi com aquest, amb dos capítols per a cada vector. Gavin Bridge se centra en el concepte de «pic petroler» (*peak oil*) per documentar la història d'una qüestió que gaudeix de gran predicament, no només, i com es podria esperar, en els corrents neomaltusians, sinó també en les perspectives més progressistes que l'assumeixen d'una manera poc crítica. L'autor recorda que la «creació de l'escassetat» es troba al cor de l'economia capitalista i que la crisi del petroli no s'ha d'interpretar com una «apocalipsi posterior al pic», sinó com el reflex del funcionament diari d'una economia petrolera que pot fer que el petro-

li sigui escàs o abundant al mateix temps, sempre en funció de criteris econòmics, geopolítics, estratègics, etc. La geopolítica del petroli i la seva relació amb la militarització de l'espai global és l'objecte del capítol de Labban, qui, prenent com a exemple el cas dels Estats Units d'Amèrica, argumenta com la seguretat energètica i la seguretat global es troben íntimament relacionades i com, en nom de la seguretat energètica, es poden justificar les agressions i els atacs militars.

Com diu Bakker al seu capítol, l'aigua és potser un dels àmbits on el xoc entre les esferes privada i pública és més evident. Durant les dues darreres dècades, hi ha hagut una tendència clara a nivell mundial cap a la privatització del servei, especialment a l'àmbit urbà, però també nombroses resistències i fracassos. Aquesta història de lluites entorn de l'aigua també ha contribuït a mostrar com certes categories conceptuals plantejades en termes monolítics, com ara «públic» o «privat», ja no són gaire útils. Més interessant resulta ampliar l'anàlisi dels conflictes hídrics cap a temes de reproducció social i orientar-la cap a la «materialitat» dels recursos i les característiques específiques que presenten (com fa Bridge amb el petroli). La «materialitat» de l'aigua la converteix en un recurs amb dimensions que es poden privatitzar, sobretot les dimensions més vinculades amb la qualitat i la protecció ambiental. Així, la necessitat de complir certs objectius de qualitat ambiental seria, ara mateix, el desllorigador dels processos de privatització, ja que es tracta d'objectius que l'àmbit públic no pot acomplir o no pot acomplir sol. D'altra banda, el capítol de Mehta torna sobre la qüestió de l'escassetat per mostrar la polisèmia del concepte i il·lustrar, amb un cas d'estudi molt ben treballat a Gujarat (Índia), com l'escassetat es pot construir socialment i políticament per servir certes finalitats, com ara la justificació per construir grans obres hidràuliques.

Finalment, en els dos darrers capítols del llibre, hi trobem que el canvi de consideració cap als mons molecular i genètic orienta els treballs dedicats a la producció de noves natures i als conreus transgènics. El text de Bruce Braun, potser un dels de més dificultat de tot el llibre, s'interroga com la creixent «molecularització» de les nostres vides i com aquesta «molecularització» adquireix, cada vegada més, una dimensió política. Braun argumenta que els cossos humans formen part de l'economia global de l'intercanvi i la circulació i que, malgrat els avenços en teràpies gèniques (molt cares i a l'abast de poca gent), ens trobem sotmesos a nous perills potencials que, com el cas de les gripes aviàries, justifiquen uns estats d'emergència gairebé continus i una posició dominant de la bioseguretat. El cas del blat de moro transgènic a Mèxic posa de relleu dues crítiques sempre destacades per l'ecologia política. Primer, la paradoxa que el debat polític sobre els transgènics es basa en la recerca científica, però que les troballes científiques no poden resoldre el debat pels amplis marges d'incertesa existents. I, segon, que

els transgènics potser amaguen uns altres problemes de més transcendència per al futur dels petits camperols mexicans.

Global Political Ecology conté textos de gran qualitat i compromís que convé difondre per seguir insistint que la crisi ecològica global no és inevitable (com va dir Fredric Jameson, sembla que és més fàcil imaginar la fi del món que la fi del sistema capitalista) i que hi ha alternatives a les plantejades per aquest estrany híbrid conformat pel neoliberalisme més incisiu i la governança ambiental més acomodaticia. La construcció d'alternatives passa primer per desballestar molts dels discursos ambientals encara hegemònics que naturalitzen condicions socialment molt injustes. En aquest sentit, el llibre compleix plenament els seus objectius.

David Sauri

Universitat Autònoma de Barcelona
 Departament de Geografia
 david.sauri@uab.cat

PAÜL, Valerià, ARAÚJO, Noelia y FRAIZ, José A.

Manual de turismo na natureza e a súa aplicación en Galicia

Vigo: Servizo de Publicacións da Universidade de Vigo, 2011, 263 p.

ISBN: 978-84-8158-542-1

No es una elección baladí el hecho de que el libro que nos proponemos comentar se abra con una cita de una obra señera de la literatura gallega, *Cantares gallegos*, de Rosalía de Castro, pues es ésta una obra en gallego y sobre Galicia, si bien huye de cualquier atisbo de rancio ensimismamiento, ya que se referencian trabajos académicos tanto españoles (en lengua castellana, gallega o catalana), como internacionales (sobre todo anglosajones) acerca del turismo en la naturaleza, y se utilizan distintas escalas de análisis (mundial, estatal y regional). El

manual, asimismo, no se basa solo en la lectura de trabajos académicos, sino que contiene también un fuerte componente práctico, ya que es fruto de la experiencia docente de los tres autores en el máster de Dirección y Planificación del Turismo realizado en el campus de Ourense de la Universidad de Vigo, institución que edita la obra.

El libro se estructura en cinco capítulos, tres de ellos de semejante extensión (alrededor de las 30 páginas los capítulos primero, segundo y quinto); el capítulo tercero cuenta con 23 páginas, y el cuar-